

VIII. DİNİ YAYINLAR KONGRESİ

DİJİTAL
YAYINCILIK

28-30 MAYIS 2021
ANKARA

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 2028
İLMİ ESERLER - 278

Genel Koordinatör: Prof. Dr. Huriye MARTI

Yayın Yönetmeni: Doç. Dr. Fatih KURT

Koordinasyon: Lokman ARSLAN

Tashih: Ahmet Hamdi İŞCAN - Kürşat ASLAN

Grafik Tasarım: Gökhan ÇAKIR

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 05/08/2021

2021-06-Y-0003-2028

ISBN: 978-625-435-043-6

İletişim:

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı

No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: (0 312) 295 72 93 - 94

Faks: (0 312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

POSTMODERN DÖNEMDE DİJİTAL DİN OLGUSU: JEDİİZM ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Şevket ÖZCAN

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Tarih boyunca din ve dinî inançların insan hayatının vazgeçilmez bir boyutunu oluşturduğu pek çok din bilimcisi ve farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde ortaya konmaktadır. Bununla beraber dijital araç ve gereçlerin eşliğinde postmodern dönemi yaşayan insanın hayatında, şekil ve içerik açısından din algılarında değişim ve dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir. Nitekim dijitalleşmeyle beraber sanal ortamlarda tezahür ederek ciddi sayıda ve hızlı biçimde taraftar toplayan dinî hareketler, inanışlar veya gruplar teşekkül etmekte ve genel itibarıyla dijital veya sanal din gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Bu durum dijital din olgusunun, tartışmalara konu yapılan ve çeşitli görüşler serdedilen “Din nedir?” sorusu bağlamında ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan ilk olarak mevcut din tanımlarına bakıldığında oldukça geniş bir literatürün şekillendiğini görmek mümkündür. Çeşitli araştırmacılar da yapılan din tanımlarının hacimli bir kitap, hatta daha fazlasını oluşturacağını ifade etmektedir.¹ Entelektüel tarih boyunca teolojik, antropolojik, sosyolojik, tarihi, fenomenolojik ve psikolojik gibi yaklaşımlar da söz konusu çeşitliliğin zenginliğine

¹ Bk. Donald Wiebe, *Religion and Truth: Towards an Alternative Paradigm for the Study of Religion* (New York: Mouton, 1981), 9; Baki Adam, “Dinler Tarihine Giriş”, *Dinler Tarihi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 17.

katkı sağlamaktadır.¹ Mevcut din tanımları –farklı yaklaşımlar söz konusu olmakla birlikte-² “özel”, “işlevsel” ve “politetik (çok yönlü)” olmak üzere üç kategoride değerlendirilebilir. Alman filozof ve dinler tarihçisi Rudolf Otto (1869-1937)’nin “*Din kutsalın tecrübesidir.*”; İngiliz antropolog Edward B. Tylor (1832-1917)’in “*Din ruhsal varlıklara inançtır.*” örneklerindeki gibi din için tanrı, aşkın, kutsal ve insanüstü gibi kavramları öz olarak tayin eden tanımlamalara “özel” tanımlama adı verilmektedir. İşlevsel tanımlama dinin, Karl Marx (1818-1883)’ın halkın afyonu ve Freud (1856-1939)’un evrensel saplantı nevrozu şeklindeki tanımlamalarında vurgulandığı üzere dinin daha çok insan ve toplum üzerindeki rolü üzerine odaklanarak yapılan din tanımlarını ifade etmektedir. Buna karşılık özel ve işlevsel din tanımlarını, dinin yalnızca bir yönünü ön plana çıkarıp diğer yönlerini ihmal ettiği gerekçesiyle eleştiren din bilimcileri daha esnek karakter taşıyan politetik (çok yönlü) din tanımları geliştirmişlerdir. Bu tanımlarda amaç bir yapının din olup olmadığını tespit etmek için belli bir kriter belirlemek ve kriter çerçevesinde neyin dinî olup olmadığına karar vermektir. Bu bağlamda İskoç asıllı ünlü dinler tarihçisi Ninian Smart’ın³ (1927-2001) dini ve dinleri bütün yönleriyle incelemek ve anlamak için kullanmayı teklif ettiği yedi boyutlu din modeli yaygın ve kullanışlı örneklerden birisi olarak kabul edilmektedir.⁴

¹ Carl Olson, *Religious Studies: The Key Concepts* (New York: Routledge, 2011), 2.

² Örneğin din bilimcisi Carl Olson, mevcut din tanımlarını tecrübi, özel, işlevsel, aile benzerliği ve postmodern olmak üzere beş kategoride değerlendirmektedir. Olson, *Religious Studies*, 11-12.

³ Dini tanımlama problemi üzerine görüşleri ve çözüm önerileri tanınmış araştırmacılara kılavuz mahiyetinde çalışmalar kaleme alan Ninian Smart’ın hayatı, görüşleri ve dinler tarihine katkılan hakkında bk. Şevket Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak: Ninian Smart ve Din Fenomenolojisi* (İstanbul: İz Yayınları, 2020).

⁴ Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 177-187. Batıda bu tarz örnekler mevcut olmakla birlikte Türkiye’de dinler tarihçisi Abdurrahman Küçük de özel ve işlevsel din tanımlarının dini tek yönüne temas ederek diğer yönlerini kapsamadığı gerekçesiyle politetik din tanımına yakın durup bir yapının din olarak kabul edilmesi için sahip olması gereken Tanrı/Yüce Varlık, Kutsallık Anlayışı gibi on özelliğe işaret eder. Abdurrahman Küçük- Günay Tümer- Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınları, 2009), 20.

Din tanımlarının tek yönlülüğünü, dolayısıyla yetersizliğini vurgulayan Smart dinin çok boyutlu ve dinamik bir tarzda tanımlanmasını ve analiz edilmesini önerir. Bunun için dini bir organizmaya benzeterek dini tanımlamak ve bir yapının din olup olmadığını tespit etmek amacıyla yedi boyutlu din modelini kullanmayı teklif eder. Bu model hikayesel-mitolojik, doktrinel-felsefi, ahlaki-yasal, tecrübi-duygusal, pratik-ritüel, sosyal-organizasyonel ve materyal-sanatsal boyutlardan oluşur. Smart bir yapının din olarak nitelendirilmesi için yedi boyutun hepsine veya büyük çoğunluğuna sahip olması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu modelin dinle aynı ligde olduğunu düşündüğü Ulusalcılık ve Marksizm gibi seküler ideolojileri incelemede de yararlı olacağını düşünür. Bunları her ne kadar yedi boyuta öyle ya da böyle sahip olsalar da aşkına atıfta bulunmalarından ötürü “*dinimsi*” (religionlike) şeklinde tanımlamayı tercih eder. Böylelikle dini ve dinî olanı tanımlamaya yönelik bir paradigma ortaya koyar.¹ Bu bilgiler çerçevesinde günümüzde popüler bir dijital dinî hareket/felsefe olarak görülmesi bakımından Jediizm veya Cedayizm örneğinden hareketle “*dijital medya ve kültürler yoluyla yeni yöntemler çerçevesinde şekillenen din*”² biçiminde tanımlanabilen dijital din olgusunun –dijital platformda ortaya çıkması, uygulanması ve devam etmesi yönüyle- mahiyeti ve geleneksel din anlayışıyla³ benzerliği ve farklılığı bahsedilen boyutlar ve görüşler ekseninde anlaşılmaya gayret edilecektir.

1. Jediizm’in Hikâyesel-Mitolojik Boyutu

Dinler ve dinî hareketler belli bir tarihi gelişime ve mitolojik olarak nitelenen bir takım dokümanlara sahiptir. Mitoloji, masal, öykü, efsane

¹ Bk. Ninian Smart, *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs* (London: Harper Collins, 1996): Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 123-348.

² Heidi A. Campbell, “Introduction: The rise of the study of religion”, *Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media*, ed. Heidi A. Campbell (London: Routledge, 2013), 3.

³ Dinler tarihinde her din, klasik ve modern çağda olsun rakip hareketlerle bir yarış ve meydan okunma ile karşıyadır. Bu açıdan eski veya geleneksel dinler bu yarış kazanmış gelenekleri temsil eder. Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dinî gelenekler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bk. Mustafa Alıcı, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Bakış”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5/13 (2017): 25.

anlamına gelen Yunanca “mythos” ile söz ve bilim anlamına gelen “logos” kelimelerinden ortaya çıkan bir kavram olup mitlerin tamamına ve mitleri belli bir yaklaşımla inceleyen disiplini de ifade eder.¹ Smart da “*Mitler, kutsal ya da doğaüstü olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimler.*”² diyen Romen asıllı meşhur dinler tarihçisi Mircea Eliade (1907-1986) ile benzer şekilde “*kutsal veya ilahi bir hikâye*” olarak tanımladığı mitler bağlamında dinlerin/dinî hareketlerin mitolojik-hikâyesel boyutunun, doğruluk testine tabi tutmaksızın tanrı, peygamber, dinin ileri gelenleri ve insanlarla ilgili olaylara atıfta bulunduğunu vurgular.³

1977’den günümüze izleyiciyle buluşmaya devam eden Star Wars (Yıldız Savaşları) adlı filmdeki galakside barış ve adaleti tesis edecek mistik güce sahip Jedi karakterinden ilham alan Jediizm, özellikle internet ortamının hayatın bütün alanlarına sirayet etmesiyle dünya çapında tanınırlığa ulaşmış ve kısa sürede sahip olduğu taraftar sayısı ile ses getirmiştir. Dolayısıyla Jediizm’in teşekkül sürecinin merkezinde Star Wars filmleri yer almaktadır. İlk film den itibaren fenomen hâline gelen Star Wars filmleri, orijinal üçleme (1977–1983), öncül üçleme (1999–2005) ve ardıl üçleme (2015–2019) olmak üzere üç üçlemeden oluşur.⁴ Kurgusal bir evrende geçen seride herkesin sahip olamayacağı güç (force) bulunmaktadır. Bu gücü iyi yönde kullanan savaşçılara “Jedi”, kötü yönde kullananlara “Sith” adı verilmektedir. Çok çeşitli ırklar, yaratıklar, uzaylılar ve robotların bir arada yaşadığı galakside gezegenlerin üye olduğu bir yönetim vardır ve önceleri Galaktik Cumhuriyet iken sonraki süreçte Galaktik İmparatorluğa dönüşmüştür. Filmin ana teması iktidarı/gücü ele geçirmek için çalışarak iyiliği temsil eden “Aydınlık Taraf (Jedi)” ile kötülüğü temsil eden “Karanlık Taraf (Sith)” arasında sürege-

¹ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 5-6.

² Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat (İstanbul: Om Yayınları, 2001), 15-16.

³ Ninian Smart, *The World’s Religions* (New York: Cambridge University Press, 1998), 15.

⁴ Yaklaşık 10 milyar dolarlık hasılatı ile en fazla hasılat yapan film serisi olma unvanına sahiptir. Çizgi roman, bilgisayar ve konsol oyunları, televizyon yapımları vb. dallarda ününü geliştirmiş kurgusal evren ve marka olma özelliği taşır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C4%B1ld%C4%B1z_Sava%C5%9Flar%C4%B1 (Erişim 4 Nisan 2021).

len savaştır. Filmin yapımcılığını Amerikan film yapımcısı ve yönetmen George Lucas (1944-) üstlenmiştir ve ilk filmleri kendisi yönetmiştir.¹

Star Wars'un yayınlanmasından itibaren filmin ciddi sayıda fanları oluşmaya başlasa da bir tür inanç biçiminde düşünülmesi 2000'li yılların başlarında gerçekleşmiştir. Jediizm'in gerçek dünyada kurucusu ve merkezi olmamakla birlikte 2001 yılında İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya gibi ülkelerde sanal ortamlarda yapılan ve "Jedi Sayım Fenomeni" olarak isimlendirilen nüfus sayımlarında din ile ilgili soruya "Jedi" cevabının verilmesine yönelik mail atılmasının telkin edilmesiyle dikkatleri çekmiştir. Telkinler neticesinde dört ülkede beş yüz binden fazla kişinin din hanesine "Jedi" yazdığı ortaya çıkmıştır. Üç yüz doksan binden fazla kişinin kendisini Jedi taraftarı olarak nitelendirmesiyle Jediizm İngiltere'de dördüncü en büyük din payesini almıştır. Nüfusa oranı bakımından ise Yeni Zelanda % 1.3 oran ile en yoğun Jedi nüfusuna sahip ülke hâline gelmiştir. Bu gelişme bir şaka, mailin iletişimdeki gücünü gösterme ve kurumsal din anlayışına yönelik bir protesto olarak değerlendirilmiştir. Jediizm'i bir din olarak lanse eden ilk dijital grup ise David Dolan adlı kişi tarafından 2001 yılında kurulup 2005 yılına kadar faaliyetlerini yürütmüştür. 2006'da yapılan sanal olmayan nüfus sayımında ise din olarak Jedi ifadesini kullananların sayısında ciddi düşüşler olmasına rağmen bu tercihin devam ettiği gözlemlenmiştir. Zira 2009'da inancını Jedi olarak belirtenler sayesinde Facebook üzerinde Jediizm'in Hristiyan, Müslüman, Ateist, Agnostik, Budist, Hindu, Yahudi, Spiritüel ve Sih'den sonra yaygın onuncu dinî kimlik olarak tezahür ettiği açıklanmıştır.²

Jedi hareketinin ortaya çıkışının çoğunlukla bir şakaya dayandığı vurgulansa da sekülerleşme, subjektivizm, kayıtsızlık, aşınmışlık, bireycilik, hazzcılık, küreselleşme, çoğulculuk ve hızlı değişim gibi nedenleri³ göz ardı etmeksizin geleneksel dinî yapılara karşı bir protesto

¹ Işıl Tombul, "Star Wars Anlatı Yapısında Kadın Kahraman İnşasının Propyten Analizi", *GIFDER*, 8/1 (2020): 680.

² Markus Altena Davidsen, "From Star Wars to Jediism: The Emergence of Fiction-based Religion", *Words: Religious Language Matters. The Future of the Religious Past*, ed. Hemel E. van den, Szafraniec A. (New York: Fordham University Press, 2016), 380.

³ Bk. Ali Rafet Özkan, "Seküler Dindarlık Biçimleri: Yeni Dini Hareketler", *Dinler Tarihi*

niteliğine sahip olduğuna odaklanmak daha isabetli olabilir. Çünkü postmodern dönemde yeni dinî hareketler, geleneksel dinî yapıları baskıcı ve hoşgörüsüz kabul edip onlara karşı reaksiyoner bir tutumla teşekkül sürecine girerken müntesipleri de bu türden dini toplumlara karşı reddedici bir tavır içine girebilmektedir.¹ Nitekim Türkiye’de her ne kadar Jediizm’i inanç olarak görüp görmedikleri açık olmasa da bir üniversitede mescit yapımına karşı kendilerinin de Jedi tapınağı istediklerini deklare eden açıklamaya yaklaşık dokuz bin kişinin online destek vermesi bu reaksiyoner tavrın bir işareti olarak değerlendirilebilir.² Bununla beraber Jediizm üzerine yapılan araştırmalarda geleneksel dinlere alternatif olma niteliği ve daha kolay kabul edilme imkânıyla hızla yayıldığı vurgulanmaktadır.³

Jediizm, özellikle internet ortamının hayatın bütün alanlarına sirayet etmesiyle dünya çapında tanınırlığa ulaşmış ve kısa sürede sahip olduğu taraftar sayısı ile ses getirmiştir. Sanal üyelik yoluyla kazandığı taraftar sayısı hakkında günümüzde çeşitli tahminler yapılmakla birlikte İngiltere, Kanada ve Avustralya başta olmak üzere farklı ülkelerde yaklaşık iki yüz bin taraftara sahip olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.⁴ İnternet ortamında kurdukları bağımsız topluluklarla dünya çapında iletişim kurma imkânına kavuşan Jedi hareketinin günümüzde başlıca yedi internet sayfası ve forumu bulunmaktadır. Bunlar, *Temple of*

Araştırmaları- VI, (Sekülerleşme ve Dinî Canlanma, Sempozyum, 22-23 Ekim 2008, Ankara), Yayına Hazırlayan Ali İsmâ Güngör (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Yayınları, 2008, 310-316.

¹ Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları/Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 47; Süleyman Turan, “Yeni Dini Hareketlerin Yaşayan Dünya Dinleri ve Mensuplarıyla İlişkileri”, *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*, ed. Ali İsmâ Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 403. Yeni dinî hareketlerin geleneksel dinlerden farkına ilişkin kapsamlı bir analiz için bk. Alıcı, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı”, 23-32.

² <https://www.change.org/p/dokuz-eyl%C3%BCI-%C3%BCniversitesi-de%C3%BC-ye-jedi-tap%C4%B1na%C4%9F%C4%B1-istiyoruz> (Erişim 11 Nisan 2021).

³ Robyn Lewis, *Religion’s Changing Face: Science Fiction Based Faiths*, 2015, 8, https://www.academia.edu/17917746/Religions_Changing_Face_Science_Fiction_Based_Faiths (Erişim 16 Nisan 2021).

⁴ Nancy K. Grant, Diana J. Mansell, *A Guidebook to Religious and Spiritual Practices for People Who Work with People* (New York: iUniverse, Inc, 2008), 249.

the Jedi Order (Jedi Düzeni Tapınağı),¹ The Jedi Foundation (Jedi Derneği), Jedi Church (Jedi Kilisesi), The Jediism Way (Jediizm Yolu), Force Academy (Güç Akademisi) ve Ashla Knights (Ashla Şövalyeleri) şeklindedir.² Facebook ile Twitter gibi ortamlarda çeşitli Jedi gruplarının da varlığı dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda Jediizm'i bir felsefe ve yaşam yolu olarak kabul eden *Jedi Realistleri* (sayı olarak küçük ölçeklidir) ve din olarak kabul eden *Jediistler* şeklinde ikili bir yapı söz konusudur.³ Bu doğrultuda Jediizm üzerine çeşitli araştırmalar ve yazılar kaleme alınırken⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı aylık dergisinde "Sinema ve Din" başlıklı yazıda Jediizm'e ilişkin şu ifadeler konunun önemini vurgular niteliktedir: "*Sinemanın en umulmadık olumsuz etkisi yeni bir din oluşturmasıdır. Star Wars serisinde geçen ve Jedi savaşçılarının dini olan Jediizm günümüzde Hristiyan toplumlar da taraftar bularak yayılmaktadır. Böylece sinema batıl, hayali bir dinin kurulmasına öncülük etmiştir.*"⁵

Bir bilim kurgu olan Star Wars'un hikayesinin derinliklerine bakıldığında, George Lucas'ın merkezi olay örgüsünü ve karakterizasyonlarını arketip mitlerine dayandırdığı ve insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde bulunabilen figürleri fazlasıyla kullandığı görülür. Çünkü mitlerin etkisini onların yenilenmesinde gören arkadaşı mitolojist ve karşılaştırmalı teolog Joseph Campbell (1904-1987)'in düşüncelerinden ve yazılarından etkilenmiştir. Bir bakıma film serisinde mitlerdeki motifler güncel sorunların çözümü için kullanılmış ve söz konusu

¹ Bu çalışmada özellikle Jediizm'in bir din olduğunu temellendirme amacıyla hareket edip taraftar ve faaliyet bakımından dikkat çeken *Temple of the Jedi Order* (Jedi Düzeni Tapınağı) ve *The Way of Jediism* (Jediizm Yolu) adlı rehber kitabı esas alınmaktadır.

² Jedi gruplarının aktif internet sitelerinden bazıları şu şekildedir: <https://www.templeofthejediorder.org/>, <https://www.jedichurch.org/>, <https://www.forceacademy.us/>, <https://www.ashlaknights.net/>, <http://jediliving.com>, <http://www.thejedi.org>, <http://jeditemple39003.yuku.com>, <https://knightsofawakening.wordpress.com>, <http://just-jedi.com/index.php/jedi-history/jediism-org>.

³ <https://www.jedichurch.org/>, <https://www.templeofthejediorder.org/>, <https://www.forceacademy.us/> (Erişim 11 Nisan 2021); Davidsen, *From Star Wars to Jediism*, 383.

⁴ Bk. Adam Possamai, "Alternative Spiritualities, New Religious Movements and Jediism in Australia", *Australian Religion Studies Review*, 16/2 (2003): 69-86; Carole M. Cusack, *Invented Religions: Imagination, Fiction and Faith* (UK: Ashgate, 2010).

⁵ Bilal Yorulmaz, "Sinema ve Din", <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=10977> (Erişim 12 Nisan 2021).

edilen kurgusal yapılar ve karakterler Jedi topluluğu tarafından kullanılan unsurlar olmuştur. Bununla birlikte Star Wars'un birçok dinin inanç ve efsanelerini yansıttığı da iddia edilmiştir.¹ Sonuç itibarıyla Jediizm'in, bilim kurgu türlerinden etkilenmek suretiyle ilerleme efsanesi ve teknolojiadaki iyilik ile postmodern dönemde yeni bir toplumda yeni bir hakikat ve anlayış vaadiyle hareket etmeye başladığı ifade edilebilir.²

Jediizm mitolojik-hikâyesel yönü itibarıyla hareketin kurgusal temelli din veya inanç olarak değerlendirilir. Jedi toplulukları da mitolojik meselelerin kurgu olduğunu kabul ederek gerçeklik bakımından örneğin Budizm'e ait metinlerin kutsal kabul edilmekle birlikte kurgulanmış metinler olduğu iddiasıyla kendi konumlarını temellendirmeye çalışır. Aynı şekilde dünya ölçeğinde resmi olarak dinî bir inanç olarak kabul edilen, 20. Yüzyılın ortalarında ruh sağlığı tedavilerine karşı bir inanç ve terapi sistemi olarak Amerika'da ortaya çıkan ve kurgusal karakter taşıyan Sayentoloji³ hareketini örnek alarak din özelliği taşıdığını vurgular. Ancak Jediizm, Kanada ve Avustralya dâhil bir dizi ülkede Sayentolojistlerden sayıca üstün olmasına rağmen resmi inanç olarak kabul görmemektedir.⁴ Jediizm her ne kadar postmodern dönemin post-truth⁵ (gerçek ötesi) anlayışına uygun olarak kişisel kanaati öncelikle Alis Harikalar Diyarı tarzında bir hikâyeye aşıta bulunmadığını, dolayısıyla eski mitlerdeki kılıcın yerini yeni mitlerde ışın kılıcının aldığını belirterek mitolojik özelliğinin geleneksel dinlerle örtüştüğünü öne sürmesine rağmen⁶ akademik araştırmalarda "hipergerçek din" (hy-

¹ John Henry Phelan- Mark Barwell- Hans Thomas Finch, *The Way of Jediism* (www.TempleOfTheJediOrder.org, 2010), 4; Alparslan Emin Öztürk, "Jedi Topluluğu", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan- Emine Battal (İstanbul: Okur Akademisi, 2020), 270.

² Lewis, *Religion's Changing Face*, 12.

³ Bk. Hesna Serra Aksel, "Sayentoloji", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan-Emine Battal (İstanbul: Okur Akademisi, 2020), 459-462.

⁴ Lewis, *Religion's Changing Face*, 10.

⁵ Nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu, <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/post%20truth> (Erişim 17 Nisan 2021).

⁶ Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 4.

per-real religion), “*kurgusal din*” (fiction religion) ve “*uydurulmuş din*” (invented religion) payesini aşamayıp Metriksizm¹ ile Pastafaryanizm² gibi hareketlerle aynı kategoride değerlendirilir.³ Buna karşılık geleneksel dinlerin mensupları din kurucularının birer tarihi karakter olduğuna inanmakta ve kimi zaman etraflarında şekillenen bazı anlatıların gerçek dışı olarak nitelendirse de bu durum inanılan dinin mensupları nezdindeki konumuna zarar vermemektedir. Ancak Jediizm çeşitli dinlerden eklemlemeleri sahiplenirken gerçek ile kurguyu birbirine karıştırmak suretiyle ortaya çıkardığı algıyla bireylerin gerçeklikle arasını perdelemeye çalışmaktadır. Böylelikle bireylerin gerçek kutsallarla değil yapay ve sanal kutsallarla etkileşime geçerek bireysel dindarlığı önceleyen bir din veya hareket anlayışını sahiplenmektedir.

2. Jediizm’in Doktrinel-Felsefi Boyutu

Doktrinel-felsefi boyut, dinlerin temel doktrinlerine ve felsefi altyapılarına işaret eder. Doktrinlerin mitolojik ya da sembolik biçimde ifade edilen inanç ve ibadetleri sistemleştirme, netleştirme ve akli olarak izah etme teşebbüsleridir. Bu itibarla geleneksel dinler sahip oldukları amennitü ilkeleri ve kavramlarla belli bir doktrin sistemine sahiptir.⁴

Jediizm’in doktrinel-felsefi boyutuyla ilgili farklı Jedi grupları tarafından çeşitli doktrinler belirlenmekle birlikte en kapsamlı bilgiler *Temple of the Jedi Order* (Jedi Düzeni Tapınağı) adlı topluluğun resmi yayınlarında yer alır. Buna göre Jediizm, inançlar arası bir girişim ve senkretik bir din; Taoizm, Şintoizm, Budizm, Hristiyanlık ve Mistisizm gibi dinî

¹ Matrix (1999) filminin etkisiyle ortaya çıkan, dünyaya yalın bir bakışı telkin eden, inanç olup olmadığı tartışmalı ve kimi zaman parodi olarak nitelenen harekettir. Bk. Cusack, *Invented Religions*, 128-132.

² Pastafaryanizm veya Uçan Spagetti Canavarı Kilisesi, Amerika’da eğitim sisteminde evrimcilik yerine akıllı tasarım görüşünün öğretilmesine tepki olarak ortaya çıkıp evrenin hayali bir uçan spagetti canavarı tarafından yaratıldığını savunarak 2005 yılında şekillenmeye başlayan harekettir. Bk. Bobby Henderson, *The Gospel of the Flying Spaghetti Monster* (USA: Villard Books, 2006).

³ Cusack, *Invented Religions*, 139; Davidsen, *From Star Wars to Jediism*, 376-377; Debbie Mc Cormick, “The Sanctification of Star Wars: From Fans to Followers”, *Handbook of Hyper-real Religions*, ed. Adam Possamai (Leiden, Boston: Brill, 2012), 165-184.

⁴ Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 243-244.

geleneklerden çeşitli unsurları ihtiva eden bir inanç; dövüş sanatları ve şövalyelik kurallarının bileşimidir. Bu felsefeler Jediizm'in kalbidir ve Star Wars filmi hikâyesiyle buna dâhildir. Jediler, Budist Şaolin rahiplerinin¹ Avrupa şövalyeleri ve Samuray savaşçılarının modern versiyonlarıdır. Pek çok insana ilham kaynağı olan Jedi dini, sadece eski inançlar için yeni bir isim değildir. Yaklaşık beş bin yıldır insanlık tarihinde önemli roller üstlenen Buda, İsa-Mesih, Laozi, Assisili Françesko, Mahatma Gandi ve Martin Luther King gibi karakterler Jedilerin ustalarıdır. Jediistler, Jediizmin ilkelerini, ideallerini, felsefelerini ve öğretilerini pratik bir şekilde hayatlarında uygular. Hayatı şekillendiren temel kavram, her şeyin kendisine yöneldiği ve evrenin temelindeki metafizik güç (force) kavramıdır.²

Jediistler için bilinen veya bilinmeyen her varlığın ardındaki enerjiyi ifade eden “güç” kavramı, dünyaya tesir eden, yönlendirici enerjidir ve kendisiyle iletişime geçmek önemlidir. Bunun yolu meditasyon ile toplum hizmetine adanmaktır. Ondandır elde edilen güç iyi ve kötü yönde kullanılabilirken iyilik-kötülük, aydınlık-karanlık gibi düalizmler anlaşılmasına katkı sağlar. Bu nedenle Jediizm'in kuvvet öğretisi alametifarikasıdır ve “Kuvvet Sizinle Olsun!” ibaresi Jediistler arasında en meşhur söylem ve selamlaşma şeklidir. Bu çerçevede güç kavramı, bir anlamda dinlerdeki Tanrı kavramının yerini alır ve Hristiyanlıktaki Kutsal Ruh ve Taoizm'deki Tao kavramlarına benzetilir. Bazı Jedi gruplar ruhların ölümden sonra gücün ölümlerin diyarında yaşayacağına inanır. Jediizm'in doktrinel-felsefi boyutunu açıkça ortaya koyan ve gücün aydınlığından istifade etmek isteyenlerin takip etmesi gereken Jedi yasası şöyledir: “*Duygu yoktur, barış vardır. Cahillik yoktur, bilgi vardır. Tutku yoktur, huzur vardır. Kaos yoktur, uyum vardır. Ölüm yoktur, Güç vardır.*”³ Genel itibarıyla Jediizm'in doktrinel-felsefi

¹ Shaolin, kadim Çin'in en eski savaş sanatıdır. Shaolin Tapınağındaki Şaolin rahipleri burada çalışılan Shaolin Kung Fusu için çocukluktan itibaren belli eğitim aşamalarından geçerek bu geleneği devam ettirmektedir. Bk. Özdemir Eke, *Din-Spor İlişkisi: Shaolin Tapınağı Örneği* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

² Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 5.

³ Bk. Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 7; Davidsen, *From Star Wars to Jediism*, 376-377, Öztürk, “Jedi Topluluğu”, 271.

boyutu kurgusal ve senkretik bir görünüm sunmaktadır. Bunun farkında olan Jediistler eleştirilere yönelik şöyle cevap verir: “Jediizm’in kendisi senkretik bir dindir. Kişi tam bir Jedi, Budist bir Jedi, Hristiyan bir Jedi veya Agnostik bir Jedi olabilir. Jediizm bir din ve bir yaşam şeklidir. Gerçek Jedi’ler Güç’e, George Lucas’a veya Star Wars’a ya da buna benzer herhangi bir şeye tapmaz. Jediizm kurguya dayanmaz, daha ziyade mitlerle daha açık bir şekilde açıklanır ve gerçek hayata uygulanabilir hâle getirilir.”¹ Ancak inanç sistemini odaklanma, bilgi ve akıl kavramları üzerine temellendiren Jediizm’in ifadeleri kendisini kurgusal bir yapı olarak değerlendirmekten kurtardığı söylenemez.

3. Jediizm’in Ahlaki-Yasal Boyutu

Ahlaki-yasal boyut, dinlerin telkin ettiği ahlaki kuralları kapsar.² Kendisini dünyadaki barışın garantörü olarak lanse eden Jediizm de bunun için sahip olunması gereken davranışları vurgulayarak düşünce yapısında önemli bir yer verir. Bu bağlamda Jedi olmak isteyenlerden bütün her şeye karşı saygı duymalarını telkin eden *saygı yemini*, herkesten daha iyi ya da daha önemli olmadığını belirten *alçak gönüllülük yemini*; berrak bir zihne ve objektif bakış açısına sahip olmayı ifade eden *derin düşünme yemini*; her şeyin anahtarı kabul edilen ölçülülük yemini, hayatı tanıyıp sevginin rehberliğinde güce ve topluma bağlı kalmayı ifade eden *bağlılık yemini*, tembellikten uzak durup yetenek ve kabiliyetleri en üst seviyede kullanmayı telkin eden *çaba yemini*, istek, arzu, duygu ve düşünceleri gücün iradesi dışında kullanmamayı önceleyen *kendini zapt etme yemini*, kendini, başka kimseleri ve düşüncelerini savunmayı vurgulayan *savunma yemini*, zihni berrak ve ruhu temiz tutmak için iffet ve namusu gözetmeyi ifade eden *namusluluk yemini*, içerisinde yaşanan toplumun yasalarına, geleneklerine ve güce yönelik itaati isteyen *itaat yemini*, zihnen ve bedenlen temiz olmayı belirten *temizlik yemini* ve gücün hizmetkârı olarak kendinden bile vazgeçmeyi telkin eden *yardımseverlik yemini* istenir. Bu çerçevede bir Jedi’nin bütün eylemleri gücün gözetiminde bireysel ve toplumsal barışı adalet

¹ Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 6-7.

² Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 255.

ilkesi etrafında tesis etmek hedefini taşıdığı açıklanır.¹

Jediizm'in deklare ettiği ahlaki yapının merkezinde güç kavramı ve en üst değerinde dünya barışını sağlamak hedefi yer alır. Genel itibarıyla telkin edilen tutum ve davranışlara bakıldığında geleneksel dinlerin kendi merkezi kavramları çerçevesinde telkin ettikleri ahlaki yapılarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu tavrın Jediizm'in kimliğini ve işlevini korumak amacıyla dinî yapılarla arasında fark olmadığını veya hem bir Jedi olup hem de diğer dinî geleneklere mensubiyetin önem taşımadığı anlayışını pekiştirmenin bir yolu olarak kullanıldığı düşünülebilir. Söz konusu değerlere aşırı vurgu geleneksel dinlerin doktrinel yapısına karşı bir duruşu da ifade ediyor görünmektedir. Nihayetinde Jediizm'in bireyselliği önemseyen bir ahlaki söylemi benimsediği ve dijital ortamda şekillenip devam etmesi nedeniyle ahlaki bakımdan bireyler arası kontrol ve sürüklenme mekanizmasının olmayışının ayırt edici özellik olarak temayüz ettiği belirtilebilir.

4. Jediizm'in Tecrübi-Duygusal Boyutu

Tecrübi-duygusal boyut, din kurucularının ve inananların inançları çerçevesindeki tecrübe ve duygularına işaret eder.² Jediizm'de karanlık ve aydınlık tarafta yer alanların his ve duyguları üzerine odaklanılıp aydınlık tarafta durmanın önemi ve güzelliği vurgulanır. Buna karşılık olarak Jedi yasasında “*Duygu yoktur, barış vardır*” ifadesinde görüldüğü üzere barışın bir Jedi'nin yegâne duygu ve tecrübesi olduğu bir Jedi'nin dilinden şöyle aktarılır: “*Bir Jedi olmak nasıl bir duygu... Ruhani olarak yuva. Daha rahat hissediyorum. Daha huzurlu hissediyorum. Geleceğim için endişeli değilim. Jediizm'de en harika şey kendi görüşümüze sahip olabilmemiz ve kendi hayatımızı mutlu bir şekilde yaşayabilmemizdir. Bir Pagan Jedi veya Hristiyan Jedi kendi düşünce ve inançlarına göre yaşayabilir. Sonuç olarak biz iyi geçiririz.*”³ Bunun yanında karanlık tarafa neden olan öfke, korku ve saldırganlık gibi olumsuz duygulardan uzak durmanın Jedi olmanın gerekliliği vurgulanır. Bu duyguların içinde teza-

¹ Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 13-14.

² Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 220.

³ Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 5.

hür ettiğini hissedenlerin Jedi yasası üzerine meditasyon yaparak yıkıcı duyguları temizlemeye odaklanması gerektiği hatırlatılır. Buna binaen Jediler, sevgi ve şefkat duygularını hayatlarının merkezlerine yerleştirip gücün pozitif enerjisini yaşamın bütün alanlarına yaymaları gerektiğini ifade ederler.¹

Genel itibarıyla dinlerin ve dinî hareketlerin Buda'nın aydınlanması veya en büyük Hristiyan misyoner teşkilatlardan birisi olan Kurtuluş Ordusu'nun kurucu generali William Booth (1927-1912)'un vizyonları² gibi örneklerde görüldüğü üzere belli bir din kurucusu ve yaşanılan tecrübenin hareket noktası kabul edilerek teşekkül ettiği düşünüldüğünde Jediizm bu kategoride değerlendirilemez. Jediizm kurucudan daha çok dijital ortamın bir ürünü görüntüsü verirken kurucu tecrübelerden ziyade rol model olarak sunulan Jedi olmanın nasıl bir duygu dünyasına sahip olduğu vurgulanır. Her ne kadar küçük ölçekli reel Jedi grupları teşekkül etmeye çalışıyor olsa da duygu ve tecrübelerin aktarımı ve beklenenlerin karşılanıp karşılanmadığı noktasında dijital ortam nedeniyle Jediizm'in duygu bakımından taraftarları üzerinde ne şekilde etkili olduğu da açık ve ölçülebilir değildir.

5. Jediizm'in Pratik-Ritüel Boyutu

Pratik-ritüel boyut, dinlerin ve dinî hareketlerin ibadet tarzındaki ritüellerine, seremonilerine ve yoga gibi pratiklerine atıfta bulunur.³ Ritüelin temel özellikleri belli bir mekân ve zaman tahsis edilip geçmişteki kutsal bir zamana atıfta bulunması, sembolik anlamlar taşıması ve inananın kutsalı tecrübe etmesine yönelik ümidi içermesi biçiminde ifade edilebilir.⁴ Bu bağlamda Jedi grupları arasındaki temel iki ritüel meditasyon ve şövalyeliğe kabul törenidir. Ayrıca özellikle Jediistler dinde bulunması gereken ancak Star Wars'de yer almayan ritüelleri geliştirip uygularlar. Böylece meditasyon ve kabul töreni dışında en kapsamlı li-

¹ Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 9-10.

² Bk. Şevket Özcan, *Evanjeliğin Yardımsever Yüzü Kurtuluş Ordusu Hareketi: Boyutsal Bir İnceleme* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020).

³ Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 208.

⁴ Robert S. Ellwood- Gregory D. Alles, *The Encyclopedia of Religions* (New York: Facts on File, 2017), 392.

türjiyi *Jedi Düzeni Tapınağı* sahiplenir. Öyle ki evlilik ve cenaze törenleri, toprak, kilise veya tapınak kutsama ve törenleri düzenlenir. Bu törenler online olarak düzenlenir, güce yönelik ve Jedi'nin sorumluluğunu belirten sözler söylenip Jedi yasasını tekrar ederek sonlanır. Yirmi beş Aralık Noel Gününün *Jedi Tapınağı Yıldönümü Günü* olarak kutlanması gibi diğer dinlerin takvimlerinden ödünç alınan bir takım özel günler de kutlanır. Ayrıca İbrahimî, Pagan, Budist ve Hümanist olanlar için dijital ortamda ilave ritüeller de vardır.¹

Dijital ortamda dinin ve ritüellerin tezahür ediş biçimleri açısından *Religion Online* (Dijital imkânların iletişim ve bilgilendirme amacıyla tek yönlü kullanılması) ve *Online Religion* (Dijital imkânların dinî ve manevi tecrübelerin yaşanabileceği interaktif bir iletişim ortamı olarak kullanılması) ayrımı² çerçevesinde Jediizm'e ait ritüelleri *Online Ritüel* kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Ancak geleneksel dinlerdeki gibi belli bir fiziki mekânda gerçekleştirilmeyen ritüellerin her ne kadar dijital ortamın erişim kolaylığına rağmen monotonluk ve sıkıcılıktan uzak kalamayacağı aşîkârdır.³ Aynı zamanda ritüellerin atıfta bulunduğu kutsal anlayışının gerçeklikten ziyade yapay özellik taşıdığı ifade edilebilir. Diğer taraftan son zamanlarda yaşanan ve gittikçe etkisini daha fazla hissettiren pandemi sürecinin geleneksel dinleri de bu türden uygulamalara –günümüzde bazı uygulamalar *Online Ritüel* şeklinde yürütülebiliyor olmakla birlikte- daha fazla zorlayabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu durumda temel fark ise geleneksel dinlerin ritüellerinin gerçekliğinin yalnızca dijital ortamla sınırlı olmamasıdır.

6. Jediizm'in Sosyal-Organizasyonel Boyutu

Sosyal-organizasyonel boyut, dinlerin ve dinî hareketlerin toplumsal yönüne ve dinî teşkilatlanmalarına işaret ederek dinî yapıların

¹ Bk. Phelan-Barwell- Finch, *The Way of Jediism*, 18-62; Markus Altena Davidsen, "The Jedi Community: History and Folklore of a Fiction-based Religion", *New Directions in Folklore* 17/1 (2020): 28-29.

² Bk. Christopher Helland, "Digital Religion", *Handbook of Religion and Society*, ed. David Yamane (Switzerland: Springer, 2016), 178.

³ Bk. Mehmet Haberli, *Sanal Din: İnternet Ortamındaki Din Fenomeni Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

insanlar arasında nasıl tezahür ettiğini ortaya koyması bakımından önem taşır.¹

Jediizm'in dünya ölçeğinde iki yüz bin taraftarı olduğu tahmin edilmekle birlikte daha önce belirtildiği üzere dijital ortamda faaliyet gösteren başlıca yedi Jedi grubu mevcuttur. Jediizm'i gerçek hayata dâhil etmeye çalışan *Jedi Realistler* de küçük ölçekli olmakla birlikte dikkat çekicidir. Jedi grupları üyelik için belirli şartları, ustaların rehberliğinde eğitim kurslarını ve yapılan sınavları gerekli görür. Gerekli şart ve eğitimleri sağlayanların ulaştıkları en üst seviye "*Jedi Şövalyesi*" olarak isimlendirilir. Şövalyelik yolunda ilerleyenler sırasıyla mürit, çırac ve Jedi öğrencisi isimleriyle anılır. Eğitim programlarında ilk aşamada öğrenciler, Star Wars'deki Jedi Şövalyelerinin dini, gerçek dünyadaki Jedi topluluğunun tarihi ve Joseph Campbell'in kitapları gibi materyaller çerçevesinde bir müfredat üzerinden Jediizm'in temel doktrin ve metinlerini öğrenir. İkinci aşama bir Jedi üstadının rehberliğinde bireyselleştirilmiş çalışmayı içerir ve geçilen seviyeler neticesinde şövalye olmak mümkün olur. Şövalyeler de kendi içinde şövalye, kıdemli şövalye, üstat ve büyük üstat tarzında kategorilere ayrılırken ritüelleri yürütmek ve eğitim süreçlerini takip edip gerçekleştirmekle sorumludurlar. Bütün eğitim süreçleri *Jedi Academy Online* gibi dijital ortamlarda yürütülür ve katılımcılara sertifikalar verilir. Jediizm de kanaat önderi tarzında bazı isimler bulunmakla birlikte karizmatik lider anlayışı mevcut değildir. Star Wars'deki farklı karakterlerin ilham verici yönüne daha çok vurgu yapılır.²

Bu bağlamda kendini Jediizm'in doktrin ve ideallerine adayan "*Jedi*" veya "*Jedi Şövalyesi*" ana karakterdir. Nitekim Jedi olmanın önemi ve fonksiyonu şöyle açıklanır: "*Jedi'ler galaksideki barışın koruyucularıdır. Jedi, güçlerini savunmak ve korumak için kullanır. Jedi'ler yaşama her şekilde saygı duyar. Jedi galaksinin iyiliği için başkalarına hükmetmek yerine onlara hizmet eder. Jedi'ler bilgi ve eğitim yoluyla kendilerini geliştirmeye çalışırlar.*" Böylelikle fiziksel ve ruhsal bir kendini geliştirme ideali, başkalarına hizmet etmek, korumak ve yardım etmek anlayışı sosyal bağ-

¹ Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 266-267.

² Davidsen, "The Jedi Community", 29-31.

lılıkla birleştirilir. Bunun için Jedi'ler gücün yönlendirmesi ve etkisiyle görülmeyen şeyleri görme, zayıf zihinleri etkileme gibi üstün veya doğüstü bir takım yetilere sahip olduklarını deklare ederler.¹

Bu bilgilere göre Jedi topluluğunun mutlak anlamda sanal bir cemaat olduğu anlaşılır. Sanal cemaatlerle ilişkin geleneksel cemaatlerin internet ortamındaki uzantısı veya temsilcisi olan kullanıcı topluluklarını ifade eden *Cemaat Online* ve fiziksel ortamda bir karşılığı bulunmayıp sadece internet ortamındaki kullanıcıların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade eden *Online Cemaat* ayrımı çerçevesinde Jediizm ikinci kategoride yer alır. Dolayısıyla bu tür sanal yapıların taraftarlar üzerindeki toplumsal baskıları azalttığı ve küresel ölçekli birlikelikle-re olanak sağlayıp aidiyet hissi ile kimlik baskısını azalttığından ötürü geleneksel dinlere rağbeti düşürdükleri söylenebilir.² Bununla birlikte toplumsal hayattan soyutlanmış ve genel itibarıyla belli bir lider anlayışına sahip olmayan bu sanal toplulukların postmodern dönemin zorladığı bireyselliği pekiştirdiği de düşünülebilir.

7. Jediizm'in Materyal-Sanatsal Boyutu

Materyal-sanatsal boyut, dinler veya dinî hareketler için önem taşıyan binalar, sanat yapıtları ve hatta dünyanın doğal özelliği olan nehirler, dağlar, ağaçlar ve sular gibi değişik şekiller ve sembolik nesnelerle ilgilidir.³ Buna istinaden bu boyutta kutsal alan veya mekân anlayışı oldukça önemlidir. Çünkü bireyler, mekânları aynı özellikte değerlendirmeyip aralarında ayrıma gider. Bu nedenle bireyler için özel anlamlara sahip olan mekânlar evrenin kutsal yerlerini temsil edip tanrı veya tanrısal varlıklarla iletişimin sağlandığı noktalar (*axis mundi*) olarak algılanır. Bir başka ifadeyle buralar kutsalla karşılaşma yerleridir.⁴ Yahudiler için genelde Kudüs, özelde ise Süleyman Mabedi, Müslümanlar için Kâbe ve Hindular için Ganj nehri bu türden kutsal mekânlardır. Buraları inanan için kutsal kılan esas özelliği, kutsal ile iletişim ve temas olarak değer-

¹ Davidsen, "From Star Wars to Jediism", 383.

² Bk. Mehmet Haberli, "Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 1/3 (2012): 118-134.

³ Özcan, *Dini Tecrübeyi Anlamak*, 286.

⁴ Bk. Mircea Eliade, *Kutsal ve Profan* (Ankara: Gece Yayınları, 1991).

lendirmek mümkündür. Ancak Jediizm dijital ortamda ortaya çıkan ve faaliyetlerini bu ortam üzerinden yürüten bir hareket olması hasebiyle geleneksel dinlerde olduğu şekliyle kutsal mekân anlayışına sahip değildir. Nitekim Jediizm’e ilham kaynağı olan Star Wars’de söz konusu mekânlar kurgusal bir evrende hikâye edilmektedir. Bu durum geleneksel dinlerde birtakım mekânların dijital ortam üzerinden sergilenmesiyle gerçekleştirilen ritüellerde (*ritüel online*) olduğu gibi gerçek mekânların dijital ortamlara aktarımıyla karıştırılmamalıdır. Dolayısıyla Jediizm’in – her ne kadar taraftarlardan bazıları gelecekte tapınaklar açmayı dilediklerini belirtmelerine rağmen-¹ “*religion online*” kategorisi bağlamında kutsal mekânlara sahip olmadığından ötürü dinlerin olmazsa olmazlarından biri olması gereken “*axis mundi*” anlayışını sahiplenmediği görülür.

Bu boyut bağlamında Jedi taraftarları ayrıca Star Wars’deki Jedi’lerden ilham alarak güce yaklaştığı ve meditasyona odaklanmayı sağladığı gerekçesiyle kukuletalı cübbeleri ve plastik kılıçları kullanmayı tercih ederler. Ancak bunu Jediizm’i alay konusu yapıp fantezi ürünü olduğuna yönelik bir algı ortaya çıkardığı gerekçesiyle eleştirenler de vardır.² Giyilen cübbeler, Budizm’de Sangha teşkilatına üye olmanın bir sembolü olarak kullanılan veya Şaolin rahiplerinin giydikleri cübbeleri akıllara getirir niteliktedir.³

Sonuç

Star Wars filminden mülhem Jediizm hareketi internetin büyük ölçüde dünyayı etkisi altında aldığı dijital bir dönemde, esasında geleneksel dinlere alternatif veya protesto olarak ortaya çıkmış senkretik bir hareket görünümü sunar. Kendi içerisinde hareketi bir taraftan din diğer taraftan yaşam yolu/felsefesi olarak benimsetmeye çalışanlar olsa da din olarak kabul ettirme yanlılarının baskın olduğu görülür. Bu çerçevede Jediizm’in dini karakterini Ninian Smart’ın boyutsal din modeli bağlamında değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

¹ Davidsen, “From Star Wars to Jediism”, 377.

² <https://www.templeofthejediorder.org/forum/open-discussions/117140-jedi-robcs> (Erişim 4 Mayıs 2021).

³ Bk. Michael Ray, “Types Of Dress And Vestments In Eastern Religions”, <https://www.britannica.com/topic/girdle-clothing> (Erişim 4 Mayıs 2021).

Jediizm, hikâyesel-mitolojik boyut bakımından 1970'li yıllardan günümüze devam edegelen Star Wars filminin hikâyesi ve karakterleri üzerinden kurgulandığı ve gerçek dünya ile ilişkili olmamasından ötürü “hiper gerçek din” “kurgusal din” ve “uydurulmuş din” gibi isimlendirilmeler çerçevesinde ele alınır. Ancak kısa sürede sahip olduğu taraftar sayısı ve günümüzdeki popülerliği itibarıyla dikkatleri üzerine çekerek dijital ortamda bir dinî hareketin ortaya çıkışı ve yayılma kapasitesi açısından kayda değer bir örnek teşkil eder.

Doktrinel-felsefi boyutuyla Jediizm Taoizm, Şintoizm, Budizm ve Hristiyanlık gibi dinî geleneklerden çeşitli unsurları bünyesinde barındıran senkretik ve kurgusal bir girişim niteliğindedir. Özellikle güç kavramına yapılan vurgu, dinin odağındaki doktrinel özellik ile birey arasındaki ilişkinin kişisel düzlemde gerçekleştirilmesine yöneliktir. Bir başka ifadeyle bireylerin kurumsal dinî yapılardan ziyade bireysellikleriyle dinî veya din karşıtı yaşamlarını sürdürmelerine katkı sağlar görünmektedir.

Jediizm, ahlaki-yasal boyutu itibarıyla dünya barışını esas alıp evrensel ahlak ilkeleri tarzındaki ilkeleri benimsemek suretiyle ahlak öğretisinden ziyade kişisel gelişim anlayışına daha yakın durmaktadır. Ancak dijital ortamda hayat bulması nedeniyle istenilen davranışların denetlenmesi ve kişiler arası ortak paydaların geliştirilmesine ilişkin toplumsal herhangi bir mekanizması ve ortamı yoktur.

Jediizm tecrübi-duygusal boyutunda kurucu bir tecrübeyi barındırmaz Bunun yerine gücün aydınlığında pozitif düşüncenin önemi vurgulanıp kötü düşüncelerden uzak durmak telkin edilir. Bir Jedi olmanın huzur verici olduğu ve bunun nedeninin herhangi bir dine inanan Jedi'nin kendi düşünce ve inançlarına göre yaşayabilmesi olarak açıklanır. Böylelikle Jedi olmak ile geleneksel dinî inançların birbirinin tamamlayıcısı olabileceği belirtilmiş olur.

Jediizm ritüel-pratik boyut bakımından bütün Jedi grupların kabul ettiği meditasyon ve şövalyeliğe kabul töreni ile birlikte çeşitli gruplar tarafından da birtakım ritüeller ve diğer dinlerin kutsal zamanlarından mülhem bir takım özel günler tatbik edilir. Bunlar *online religion* mantığı çerçevesinde *online ritüel* olarak gerçekleştirilir. Dolayısıyla dijital ortamın erişim ve birliktelik kolaylığına rağmen uygulanan ritüellerin

monotonluk taşıyıp taraftarları sürüklemeye noktasında yetersiz kaldığı düşünülebilir. Ancak kişisel olarak gerçekleştirilmesi telkin edilen meditasyon uygulamasının güç ile irtibatı sağladığı vurgusuyla geleneksel dinlere alternatif biçimde bireysel dindarlık algısını yaygınlaştırmaya yol açtığı belirtilebilir.

Jediizm sosyal-organizasyonel boyutunda hareketi gerçek hayata taşımak isteyenlerin çabalarına rağmen yalnızca bir sanal cemaat görünümünü sunar. Belli bir liderlik anlayışı olmayıp Star Wars filmindeki karakterler önemli ilham kaynakları kabul edilir. Bu bağlamda dünyada barışın garantörü ve savaşçısı iddiası taşıyan Jedi şövalyeliği en temel karakter durumundadır ve tamamen online gerçekleştirilen eğitimler Jedi yetiştirmeye yöneliktir. Bu itibarla Jediizm'in sosyal hayattan bağımsız şekilde geleneksel dinlerde olduğu üzere kimlik ve aidiyet baskısı yaratmaksızın bir taraftan taraftarlarının kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam yaratırken diğer taraftan Jedi karakteriyle kendilerini gerçekleştirmek isteyenlere veya postmodern dünyada farklı anlam arayışlarına sürüklenenlere bireysel ölçekte ve genel itibarıyla kişisel gelişim açısından bir ideal sunduğu ifade edilebilir.

Jediizm materyal-sanatsal boyutu itibarıyla dinlerin olmazsa olmaz özelliklerinden birisi olan kutsal mekân (*axis mundi*) anlayışına sahip değildir. Nitekim Star Wars da yer verilen mekânlar da kurgusal bir evren de söz konusu edilir. Bu durum inanan ile inandığı şeyin iletişim kurduğu noktalar kabul edilen kutsal mekânların Jediizm özelinde yalnızca dijital ortamla ve gerçek ötesi bir yaklaşımla ortaya konduğuna işaret eder. Bu haliyle gerçek veya fiziki kutsallar değil yapay kutsallık taraftarların hayatına dâhil edilmek istenir.

Sonuç itibarıyla dijital çağın ve ortamın ürünü olan Jediizm, kurgusalılık, senkretiklik, bireysellik, sanallık ve gerçek ötesi olma özellikleriyle geleneksel dinlere karşı bir duruş sergileyen kimi zaman onları tamamladığını ima eden “*dijital dinimsi*” görünümüne sahiptir. Büyük ölçüde kişisel gelişim görüşleri etrafında dinî veya felsefî düşüncelerini telkin etmeye çalışmaktadır. Buna istinaden dünya ölçeğinde pandemi sürecinde dijitalleşmenin hızı ve genişliği dikkate alındığında bu tür yapıların etkisinin giderek artacağı da öngörülebilir.

Kaynakça

Adam, Baki. “Dinler Tarihine Giriş”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.

Aksel, Hesna Serra. “Sayentoloji”. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan- Emine Battal. İstanbul: Okur Akademi, 2020.

Alıcı, Mustafa. “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Bakış”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5/13 (2017): 23-32.

Campbell, Heidi A. “Introduction: The rise of the study of religion”. *Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media*. ed. Heidi A. Campbell. London: Routledge, 2013.

Cormick, Debbie Mc. “The Sanctification of Star Wars: From Fans to Followers”. *Handbook of Hyper-real Religions*. ed. Adam Possamai. 165-184. Leiden: Brill, 2012.

Cusack, Carole M. *Invented Religions: Imagination, Fiction and Faith*. UK: Ashgate, 2010.

Davidson, Markus Altena. “From Star Wars to Jediism: The Emergence of Fiction-based Religion”. *Words: Religious Language Matters. The Future of the Religious Past*. ed. Hemel E. van den- Szafraniec A. New York: Fordham University Press, 2016.

Davidson, Markus Altena. “The Jedi Community: History and Folklore of a Fiction-based Religion”. *New Directions in Folklore* 17/1 (2020): 28-29.

Eke, Özdemir. *Din-Spor İlişkisi: Shaolin Tapınağı Örneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Eliade, Mircea. *Mitlerin Özellikleri*. çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınları, 2001.

Ellwood, Robert S. - Alles, Gregory D. *The Encyclopedia of Religions*. New York: Facts on File, 2017.

Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Grant, Nancy K.- Mansell, Diana J. *A Guidebook to Religious and Spiritual Practices for People Who Work with People*. New York: iUniverse, Inc, 2008.

Haberli, Mehmet. *Sanal Din: İnternet Ortamındaki Din Fenomeni Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Helland, Christopher. "Digital Religion". *Handbook of Religion and Society*. ed. David Yamane. Switzerland: Springer, 2016.

Henderson, Bobby, *The Gospel of the Flying Spaghetti Monster*. USA: Villard Books, 2006.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C4%B1ld%C4%B1z_Sava%C5%9Flar%C4%B1. Erişim 4 Nisan 2021.

<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/post%20truth>. Erişim 17 Nisan 2021.

<https://www.change.org/p/dokuz-eyl%C3%BCl-%C3%BCniversitesi-de%C3%BC-ye-jedi-tap%C4%B1na%C4%9F%C4%B1-istiyoruz>. Erişim 11 Nisan 2021.

<https://www.forceacademy.us/>. Erişim 11 Nisan 2021.

Küçük, Abdurrahman- Tümer, Günay- Küçük, Mehmet Alparslan. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları, 2009.

Lewis, Robyn. *Religion's Changing Face: Science Fiction Based Faiths*, 2015. https://www.academia.edu/17917746/Religions_Changing_Face_Science_Fiction_Based_Faiths. Erişim 16 Nisan 2021.

Olson, Carl. *Religious Studies: The Key Concepts*. New York: Routledge, 2011.

Özcan, Şevket. *Dini Tecrübeyi Anlamak: Ninian Smart ve Din Fenomenolojisi*. İstanbul: 2020.

Özcan, Şevket. *Evanjelizmin Yardımsever Yüzü Kurtuluş Ordusu Hareketi: Boyutsal Bir İnceleme*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2020.

Özkan, Ali Rafet. *Kıyamet Tarikatları/Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Özkan, Ali Rafet. "Seküler Dindarlık Biçimleri: Yeni Dini Hareketler". *Dinler Tarihi Araştırmaları- VI, (Sekülerleşme ve Dinî Canlanma, Sempozyum, 22-23 Ekim 2008, Ankara)*. Yayına Hazırlayan Ali İsra Güngör. 310-316. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Yayınları, 2008.

Öztürk, Alparslan Emin. "Jedi Topluluğu". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. ed. Süleyman Turan- Emine Battal. İstanbul: Okur Akademi, 2020.

Phelan, John Henry- Barwell, Mark - Finch, Hans Thomas. *The Way of Jediism*. www.TempleOfTheJediOrder.org, 2010.

Possamai, Adam. "Alternative Spiritualities, New Religious Move-

ments and Jediism in Australia”. *Australian Religion Studies Review*, 16/2 (2003): 69-86.

Smart, Ninian. *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs*. London: Harper Collins, 1996.

Smart, Ninian. *The World's Religions*. New York: Cambridge University Press, 1998.

Tombul, Işıl. “Star Wars Anlatı Yapısında Kadın Kahraman İnşasının Propyeyen Analizi”. *GİFDER*, 8/1 (2020): 669-696.

Turan, Süleyman. “Yeni Dini Hareketlerin Yaşayan Dünya Dinleri ve Mensuplarıyla İlişkileri”. *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*. ed. Ali İbra GÜNGÖR. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Wiebe, Donald. *Religion and Truth: Towards an Alternative Paradigm for the Study of Religion*. New York: Mouton, 1981.

Yorulmaz, Bilal. “Sinema ve Din”, <https://dergi.diyamet.gov.tr/makale-detay.php?ID=10977>. Erişim 12 Nisan 2021.